

Beren in de kaviaar

Charles Thayer

Charles Thayer, een ambtenaar van de Amerikaanse ambassade in Moskou in de jaren '30, beschreef in zijn boek *Bears in the caviar* de recepties die zijn baas, ambassadeur William C. Bullitt organiseerde in het Spaso-huis in Moskou. Michail Boelgakov was op sommige van die recepties aanwezig en vond er zijn inspiratie voor het grote bal van Satan in *De meester en Margarita*.

Uit de archieven van de website
De meester en Margarita

<http://www.masterandmargarita.eu>

Webmaster

Jan Vanhellemont
B-3000 Leuven
+32475260793

Inleiding

Voor de details van *Grand gala ten huize van Satan* in *De meester en Margarita*, vond Michail Boelgakov zijn inspiratie uit de excentrieke recepties georganiseerd door de Amerikaanse ambassadeur **William Christian Bullitt** (1873-1953) in het *Spasohuis* in Moskou in 1934 en 1935.

Michail Boelgakov en zijn derde echtgenote **Elena Sergejevna Sjilovskaja** (1893-1970), geboren **Njoerenberg** waren regelmatige bezoekers van deze recepties. In haar dagboek beschreef Elena Sergejevna een receptie - die ze een bal noemde - in het *Spasohuis*.

«Nooit in mijn leven heb ik zo'n bal gezien. Iedereen was in rok gekleed en er waren maar een paar colberts en smokings.

Er waren mensen aan het dansen in een zaal met pilaren, strijklichten vanaf de galerij en achter een net, dat het orkest afzonderde, bevonden zich levende fazanten en andere vogels. We soupeerden aan losse tafels in een enorme eetzaal, met levende jonge beertjes in een hoek, geitejongen en ook haantjes in kooien. Bij het souper waren er accordeonisten.

Het souper was in een zaal waar de met voedsel beladen tafels bedekt waren met een doorzichtige groene stof en van binnen uit oplichtte. Er waren massa's tulpen en rozen. Het spreekt vanzelf dat er een buitengewone overvloed van voedsel en champagne was. Op de bovenverdieping (het is een reusachtig en luxueus huis) hadden zij een sjasjliekstand ingericht en voerden mensen Kaukasische dansen uit.

Wij wilden om 3.30 uur vertrekken, maar wij mochten niet weggaan. En wij vertrokken om 5.30 uur in een van de ambassadeauto's. In de auto voegde zich een man bij ons die wij niet eerder ontmoet hadden, maar die in geheel Moskou bekend is en altijd daar te vinden is waar buitenlanders zijn - ik geloof dat hij Steiger heet. Hij zat naast de chauffeur en wij zaten achterin. Tegen de tijd dat we thuis waren was het al helder daglicht.»

De man die volgens Elena Sergejevna Steiger heette, was **Boris Sergejevitsj (von) Steiger** (1892-1937), de «luistervink» die model stond voor de figuur van **Baron Meigel** in de roman.

De receptie beschreven door Elena Sergejevna was het *Lentefestival* dat William Bullitt op 23 april 1935 organiseerde. Enkele maanden eerder had zijn *Kerstreceptie* van 1934 al veel tumult in Moskou veroorzaakt. Beide recepties waren een inspiratiebron voor Michail Boelgakov voor zowel de locatie als de setting van het *Grand gala ten huize van Satan* in *De meester en Margarita*.

Charles Thayer

In de vroege jaren '30 maakte de Amerikaanse burger **Charles Thayer** (1910-1969) op eigen initiatief een reis naar de Sovjet Unie met *Intoerist*. Hij was echter de einddatum van

zijn verblijfsvergunning in Moskou uit het oog verloren en kon alleen van ernstige problemen gevrijwaard worden door een functie bij de nieuw opgerichte Amerikaanse ambassade te aanvaarden.

Dus begon Thayer te werken voor ambassadeur William Bullitt. Hij raakte betrokken bij de organisatie van de excentrieke recepties en beschreef ze op een hilarische manier in zijn boek *Bears in the Caviar* dat in 1951 werd gepubliceerd. In deze bijlage kan u twee uittreksels uit dit boek lezen. Ze beschrijven de hierboven vermelde evenementen. Het eerste uittreksel - *Zeehonden in de keuken* - gaat over het *Kerstfeest* van 1934 en het tweede - *Beren in de balzaal* gaat over het *Lentefestival* van 1935.

Charles Thayer

Zeehonden in de keuken

Toen de Amerikaanse ambassade in 1933 in Moskou werd geïnstalleerd, bestond daar reeds een grote kolonie van Amerikaanse journalisten, ingenieurs, studenten en meereizende idealisten. In die tijd had Moskou een vrij groot aanbod van uitstekende theaters, met weelderige opera- en ballet voorstellingen, en zelfs nachtclubs met een bijzonder Moskous cachet. Het was eenvoudig om kaartjes te kopen voor het *Moskouse Kunsttheater MKhAT* - één van de beste ter wereld in zijn soort - of voor het ballet - het enige ter wereld in zijn soort -, en een goed diner in het *Metropol* of het *Medved Restaurant* was echt niet duur. (Vandaag wordt mij verteld dat theatertickets worden verdeeld volgens de rang van de potentiële kopers. Generaals in de parterre, kolonels op de balkons, anderen in de frisse lucht.) Maar er was geen centrale ontmoetingsplaats voor Amerikanen zoals dat wel het geval was in de Ambassades van andere landen.

Dus toen Kerstmis 1934 naderde, vertelde gaf ambassadeur Bullitt mij de opdracht om een feest te organiseren voor de Amerikaanse kolonie.

«En maak er iets goeds van», benadrukte hij. «Ze zijn lang genoeg verstoken gebleven van een echt feest».

Helaas werd hij vóór de vakantie teruggeroepen naar Washington voor overleg met de president, en zijn raadgever, **John Wiley**, zou in zijn plaats optreden als gastheer.

En dus begon ik eraan.

Door al zijn theaters, balletten en opera's is Moskou niet bepaald een paradijs voor **Elsa Maxwell** ⁽¹⁾. Om de een of andere reden had de *Commissie voor de Staatsplanning* de lichtere kant van de sociale vooruitgang over het hoofd gezien. Er waren een handjevol jazzbands die door verschillende hotels werden geboekt maar die waren nogal terughoudend om voor ambassades op te treden. Er waren geen cateringbedrijven om grote diners te verzorgen. We hadden ook geen toegang tot boekingskantoren waar je een *song-and-dance act* kon bestellen. Er was zelfs geen Elsa Maxwell.

Geleidelijk leerden we hoe we een beetje vindingrijkheid konden gebruiken om deze gaten in het socialistische systeem te omzeilen. Maar dit hier was onze eerste poging en ik moest dus van nul beginnen.

Ik ging naar de vrouw van de raadgever van de ambassadeur, **Irena Wiley**, en legde haar mijn probleem voor. «Laten we glas leggen over de vloer van grote balzaal, en daar maken we een aquarium van waarop we kunnen dansen», zei ze.

Als een eerste suggestie toonde dit wel verbeeldingskracht, maar ik wees haar erop dat de mogelijkheid voor een glasplaat op de een of andere manier over het hoofd was gezien in

zowel het eerste als het tweede *Vijfjarenplan*. Overigens, welk soort van vissen zouden we gebruiken?

«Misschien heb je gelijk. Wat dacht je van een dierenact? Laten we naar de dierentuin gaan en kijken wat ze te bieden hebben», zei Irena.

Dat klonk al iets beter en samen gingen we naar de directeur van de dierentuin. Hij was een nerveuze kleine man, duidelijk niet helemaal op zijn gemak wanneer hij met buitenlanders moest praten. Je zou denken dat het besturen van een dierentuin normaal gesproken als een redelijk veilige, niet-politieke taak zou kunnen worden beschouwd, zelfs in de Sovjet Unie. Ik herinnerde me echter dat één van mijn weinige Russische vrienden tijdens de revolutie directeur van de dierentuin was geweest en ontslagen was omdat hij de enige olifant die de omverwerping van de tsaar had overleefd, had laten sterven. (Mijn vriend werd vervolgens neergeschoten tijdens de zuiveringen voor niet gespecificeerde misdaden). Misschien zat de huidige directeur met een aantal zieke olifanten. Of misschien was hij gewoon terughoudend om betrokken te raken bij zo'n hete politieke kwestie als een buitenlands feestje. In elk geval was hij niet enthousiast en heel weinig behulpzaam.

Vanuit de dierentuin gingen we naar het *Doerov Dierenmuseum*. De Doerovs waren een bekende familie van dierentrainers voor een generatie of meer van vóór de revolutie. Ze waren beroemd in heel Europa. Ter ere van hen had de Sovjetregering een museum voor levende en dode dieren opgericht. Eén van hun tentoonstellingen herinner ik mij nog goed. Ik had eerst het museum bezocht met de dochter van een Scandinavische diplomaat. Een bediende wees op een opzichtige kaketoet die vredig op een stok zat.

«U zal merken dat de vogel niet geketend is en toch probeert hij nooit van zijn stok af te komen», zei de bediende. «De reden is dat die vogel twintig jaar aan die zitstok geketend zat en, nadat de ketting was afgenomen, had hij geen enkele zin meer om hem te verlaten».

«Dat is heel erg om aan een Sovjetpubliek te laten zien», mompelde mijn metgezel, «Hoeveel jaar geleden was de revolutie?»

Afgezien van de kaketoet was er in het museum niet veel materiaal voor een team van entertainers.

Als laatste redmiddel gingen we naar het circus. In Moskou lijkt het circus meer op een theater. Het is gevestigd in een permanent gebouw en is het hele jaar door actief. Daar zagen we enkele getrainde paarden (niet erg goed voor parketvloeren), enkele getrainde honden (niet erg origineel op zijn best), enkele getrainde beren (een beetje lethargisch, besloten we, voor een kerstfeest en bovendien zou iemand kunnen proberen politieke munt te slaan uit het feit dat we onze Kerstman zouden vervangen door een beer die liep als een man). En toen zagen we de zeehonden. Het waren er drie - **Misja**, **Sjoera** en **Ljoeba**. Ze deden al het gewone zeehondenwerk, stuiterden ballen op hun neus, klommen op ladders terwijl ze hun kleine punthoedjes in evenwicht hielden, en speelden zelfs deuntjes op de

mondharmonica (alleen speelden ze de *Internationale* in plaats van *The Stars and Stripes Forever*).

Zodra de act voorbij was, gingen we naar de zeehonden trainer, een jonge man uit de familie Doerov, hoewel ik denk dat hij geen directe afstammeling van de grote Doerovs was. Hij was nog een jonge twintiger en vrij van de meeste remmingen. Aanvankelijk leek hij een beetje terughoudend. «Mijn zeehonden hebben nog nooit in een balzaal opgetreden», zei hij.

Ik vertelde hem dat, voor zover we wisten, de balzaal ook nog nooit zeehonden had gehad. Maar zo mocht een jonge Sovjetburger niet praten. Er was voor alles een eerste keer - en dit zou een dubbele primeur zijn. Het argument maakte indruk op hem.

«Ik veronderstel dat als we twee of drie repetities op de ambassade kunnen hebben, ze het misschien wel goed kunnen doen».

Dat deden ze. In de late avond, na hun laatste optreden in het Circus arriveerden Doerov en zijn zeehonden in een vrachtwagen voor hun eerste generale repetitie. We bouwden een soort schaapskooi vanaf een zijdeur in een ongebruikte dienstruimte die we gebruikten als kleedkamer van de zeehonden. Van daaruit hadden we nog een doorgang naar de grote balzaal geregeld.

Het is een behoorlijk gezicht om drie grote zwarte zeehonden in een balzaal te zien komen, vooral in de balzaal van *Spasohuis* met zijn witte gepolijste marmeren pilaren en even witte muren die glinsteren als ijsbergen in de zon wanneer de kroonluchters allemaal aan staan. Blijkbaar dachten zelfs de zeehonden dat ze ijsbergen waren, want ze gleden over de vloer naar de dichtstbijzijnde pilaar, klampten zich eraan vast en deden alsof ze uit hun vuil nest kwamen om hun gevoeg te doen. Er waren verschillende dienstmeisjes met zwabbers nodig om ze op te ruimen, terwijl Doerov hen probeerde uit te leggen dat ze zich zindelijk moesten gedragen in de Amerikaanse ambassade. Toen die eerste les voorbij was, ondergingen de zeehonden de speciale routine die we voor hen hadden ontwikkeld en uiteindelijk - in de vroege ochtenduren - gleden ze terug in hun vrachtwagen en gingen terug naar het Circus om te slapen.

Nog twee nachten voorafgaand aan kerstavond repeteerden de zeehonden hun act op de ambassade, waardoor ze zichzelf, de trainer en mij volledig uitgeput achterlieten. Maar tegen die tijd was Doerov zeer enthousiast over het hele idee. Hij wilde zelfs een beer aan de act toevoegen. Hij legde uit dat hij twee beren had - één die hij al enkele jaren had, en een andere die hij net in Siberië had gekocht. Hij gaf toe dat de tweede behoorlijk wild was en de nogal vervelende gewoonte had ontwikkeld om mensen te doden. Maar hij beloofde dat hij alleen de mooie beer zou meebrengen. Ik dacht echter dat drie zeehonden genoeg waren voor één feest en stelde voor dat hij de leuke beer rond een andere keer zou meebrengen.

Op de avond van het feest arriveerden Doerov en zijn zeehonden door een zijhek en de zeehonden werden heimelijk naar hun kleedkamer geloodst tot het tijd was voor hun show.

Omdat hij een aantal nachten niet had geslapen en met alle opwindning van zijn eerste verschijning in de ambassade (het was ook zijn laatste verschijning), leek Doerov een beetje aanmoediging nodig te hebben om zijn beste beentje voor te zetten. Dus nam ik hem mee naar de gasten en stelde ik hem voor als een nieuw aangekomen Amerikaanse ingenieur. (Het feit dat hij geen Engels sprak, verwarde sommige gasten, maar op kerstavond in Moskou gebeuren zulke dingen waarschijnlijk.) Ik schonk een paar whisky's voor hem in en toen het tijd was voor zijn act, leek hij helemaal hersteld.

We verzamelden de gasten aan het ene uiteinde van de grote balzaal en deden alle lichten uit. Toen zwaaide, door de kleine deur aan het andere eind van de kamer, een kleine kerstboom met twaalf brandende kaarsen, ondersteund door een grote zwarte snor, gevaarlijk de kamer in. Toen ging een schijnwerper aan en kwam Ljoeba tevoorschijn vanonder de snor en ze bracht de boom op haar neus in evenwicht. Achter haar jongleerden Misja en Sjoera, de ene met een dienblad met wijnglazen en de andere met een fles champagne. Doerov schonk een of twee glazen in en verdeelde deze onder de gasten. Toen bracht hij de champagnefles naar zijn mond en dronk ze leeg. Dat laatste was nooit gerepeteerd geweest, maar ik vermoedde dat hij nog steeds behoorlijk moe was en een oppepper nodig had.

De zehonden gingen vervolgens door hun meer gebruikelijke routine: ze balanceerden ballen op hun neus, klommen op ladders en speelden zelfs een kerstlied op de mondharmonica. De act was ongeveer voorbij toen ik een beetje instabiliteit in Doerovs handelingen begon op te merken. Net toen de laatste truc was afgelopen, wendde hij zich tot het publiek, maakte een knappe buiging, ging zitten op een bank en viel flauw. Ljoeba, Misja en Sjoera wachtten even op hun volgende aanwijzing en ploften toen over de vloer naar hun meester, ze keken hem eens goed aan en sloegen op hol.

Er bestaan verschillende versies van wat er de volgende vijftien minuten is gebeurd. Ik kan alleen vertellen wat ik zag. Misja verdween in het publiek. Ljoeba haastte zich naar de bijkeuken waar de geuren van een goed avondmaal uit de kelderkeuken opstegen. Ik concentreerde mij op Sjoera (zij was de enige die niet beet) en slaagde er na enkele minuten in om haar terug in de doorgang te drijven en vandaar in de kleedkamer. Toen ik haar opsloot, hoorde ik een fijne potpourri van het geblaf van een zeehond, het geschreeuw van vrouwen en het gevloek van een Duitser vanuit de keuken. Ik ging net op tijd naar beneden om de keukenmeisjes in alle richtingen te zien rennen, en de pas aangekomen Oostenrijkse chef-kok op en neer te zien springen op de keukentafel terwijl Ljoeba rond de tafel brulde als een boze koe en koolschoppen, stoelen, vuilnisbakken en al het andere dat haar grote vinnen in de weg stond in het rond gooide.

De chef-kok hield een grote koekenpan vast en probeerde zeer ondoeltreffend Ljoeba op de neus te slaan. Ik weet niet precies wat hij hoopte te bereiken. Maar het leek Ljoeba te amuseren, want elke keer dat hij naar haar uithaalde, dook ze buiten bereik en brulde van overduidelijk genot. Toen de chef-kok mij in de deuropening zag staan, schreeuwde hij: «Doe iets, om godswil. Doe iets! Het heeft geen zin om daar te staan lachen als een klootzak!»

Terwijl de chef gilde, brulde Ljoeba en kwetterde de keukenhulp luidruchtig.

Uiteindelijk trok de commotie de aandacht van de assistent van Doerov die een zich wat vermaakt had in de bediendenhal. Hij nam onmiddellijk de leiding over de situatie als de traditionele trommeljongen op een militaire route - wat het inderdaad was. Hij stormde naar boven, sleepte de verslapte Doerov uit de balzaal, haalde een pan met zeer stinkende dode vis uit zijn vrachtwagen en ging over tot het opstellen van zijn troepen. De formatie die hij had bedacht was bijna net zo uniek als de situatie zelf. Ik hield Doerov onder de oksels voor me vast, terwijl de assistent van achter mij zijn armen tot vóór Doerov, uitstrekke, de vis in de richting van Ljoeba schudde en geluiden maakte waarmee hij vermoedelijk de stem van van de semi-bewuste trainer probeerde te imiteren. Eén snuifje vis was genoeg voor Ljoeba. Ze stopte haar wilde dans rond de keukentafel en gleed over de vloer naar ons toe terwijl we langzaam achteruit liepen naar de trap die naar de kleedkamer leidde. We waren halverwege toen Ljoeba plotseling vermoedde dat ze werd bedrogen en stil hield. Maar stilstaan op een stenen trap is niet het gemakkelijkste voor een zeehond. Zodra ze stopte met klimmen, verloor ze haar houvast en gleed terug naar de voet van de trap. We volgden haar. Ik schudde Doerov om hem levend te laten lijken. De trainer schudde met de vis en maakte vreemde geluiden. Ljoeba veranderde van gedachten en besloot dat ons weer te volgen. Maar opnieuw stopte ze, gleed uit en eindigde weer aan de voet van de trap.

Terwijl dit alles gebeurde, hadden de keukenhulp, de tuinman, de conciërge en de chauffeurs zich rond de voet van de trap verzameld en schreeuwden ons aanmoedigingen en advies toe. Iedere keer dat Ljoeba terug naar hen toe gleed, verspreidden ze zich in wanorde.

«Haal wat bezems», schreeuwde ik hen toe. «Wanneer ze de volgende keer begint te glijden, ram dan de bezems onder haar en houd haar omhoog. Al wat ze nodig heeft is een beetje ondersteuning ».

De bezems werden snel aangereikt en drie of vier van de meer moedige zielen onder hen volgden Ljoeba voorzichtig toen ze weer achter het slappe lichaam van haar meester begon te klauteren en - wat ongetwijfeld veel aantrekkelijker was - reikend naar de pan met zeer stinkende vis. Bij haar volgende stilstand hielden de bezems haar op haar plaats totdat ze ertoe kon worden bewogen nog weer een paar stappen te nemen.

Uiteindelijk geraakten we bovenaan de trap en na enkele ogenblikken had ze zich bij Sjoera in hun kleedkamer gevoegd. Toen kwamen we bij Misja die ondertussen een reeks niet-gerepeteerde acts onder de gasten had vertoond. Uiteindelijk werd de vrachtwagen achteruit gereden naar de zijdeur en werden de zeehonden voorzichtig door de doorgang in de vrachtwagen geduwd en naar het circus afgevoerd.

Later kwam ik erachter dat ook de reis niet geheel zonder opwinding was verlopen. Halverwege, op een drukke boulevard, was Ljoeba, nog steeds onrustig na haar keukenervaring, over de zijkant van de vrachtwagen geklommen. In de winter zijn de straten van Moskou meestal bedekt met ijzige harde sneeuw - zo glad als de beste ijsbaan. Ljoeba was in haar element en gleed met een snelheid van één kilometer per minuut de

boulevard op met de assistent van de trainer achter haar aan. Ik heb nooit geweten hoe ze uiteindelijk werd opgepakt, maar ik weet wel dat de helft van het politiekorps in het Arbat-district haar tot aan de oever van de Moskourivier hebben achtervolgd om haar daar te omsingelen.

Terug op de ambassade was de aanwezigheid van Doerov nog het enige dat ons aan het Circus herinnerde. Zijn assistent had beloofd terug te komen om hem op te halen zodra de zeehonden in bed waren gelegd. Tegen de tijd dat de assistent terugkwam na het tweede ontsnappingspoging van Ljoeba was Doerov weer overeind geraakt, niet helemaal nuchter, maar bijna weer zijn oude vrolijke zelf. We moesten wat op hem inpraten om hem ervan te overtuigen dat zijn deel van het feest voorbij was en dat het tijd was om naar huis te gaan, maar pas nadat ik had beloofd dat hij in mijn nieuwe Ford-cabriolet mocht meerijden, stemde hij toe. Met zijn drieën kwamen we ruim na drie uur aan bij het Circusgebouw. De trainer en ik gaven Doerov elk een arm en hielpen hem het gebouw in en de arena over naar de grote dierenverblijf daarachter, waar de meeste dieren waren ondergebracht.

Halverwege over de arena doemde een mysterieuze figuur op uit de duisternis. Het was de nachtwaker, gehuld in een enorme jas van schapenvacht, zijn geweer hing op zijn rug met, de loop omhoog achter zijn hoofd als een verkeerd geplaatste hoorn.

«Sjt, sjt...», fluisterde hij vanuit de massa bont die zijn gezicht volledig verborg. «Hou het rustig, de olifant slaapt».

Ik liet Doerov bijna op het zand vallen. Was heel Moskou gek geworden? Ik keek vragend naar de assistent. Hij begreep blijkbaar mijn gevoelens.

«Het is goed», zei hij. «Hij bedoelt alleen maar dat de olifant neerligt. Olifanten gaan meestal niet liggen om te slapen. Het is een zeldzaam gezicht».

We liepen zwijgend op de tippen van onze tenen over de arena. Waarom weet ik niet. Het was zoals al het andere die avond. Zelfs als we laarzen met schelpjes hadden aangehad, dan nog hadden we niet genoeg lawaai kunnen maken op het zand om een muis bang te maken.

In het dierenverblijf deden we een klein lichtje aan en daar was de olifant, comfortabel uitgestrekt op het stro, vredig slapend. Het enige verstandige wezen dat ik de hele avond had gezien, dacht ik. Terwijl we hem bewonderden, weerklonk het gerammel van kettingen aan het andere eind van het dierenverblijf. In het donker kon ik niet zien wie dat geluid had gemaakt. Maar Doerov herkende het blijkbaar.

«Doesjka, mijn kleine ziel!», riep hij. Hij rukte zich los van de assistent en stormde de duisternis in, zijn assistent en ik vlak achter hem. Toen we het einde van het verblijf bereikten, kon ik net een enorme bruine beer onderscheiden die op zijn achterpoten stond en aan de ketting trok waarmee hij aan de muur was bevestigd. Hij zwaaide woedend met zijn twee grote poten terwijl hij aan de ketting trok.

«Doesjka, mijn kleine huisdier», schreeuwde Doerov en strekte zijn armen uit om de beer te omhelzen.

Hij had bijna zijn handen om de nek van het ruige beest geslagen toen zijn assistent hem bij het kapsel van zijn jas greep en hem terugtrok.

«Jij verdomde idioot», mompelde hij, «dat is de verkeerde beer».

Charles Thayer

Beren in de balzaal

In het begin van de jaren dertig en tot aan de zuiveringen van 1937-1939 voerde *Intoerist* een stevige handel met Amerikanen op zoek naar avontuur, paradijs of emancipatie. Het waren vooral vrouwen die voor emancipatie kwamen na het lezen van de boeken over de vrije liefde in Rusland. Maar ze kwamen ook naar de abortusklinieken (gesloten in 1936), het Kremlin Museum (gesloten voor buitenlanders in 1937) of de universiteit (gesloten voor de meeste buitenlanders in 1938). Er waren professoren die de nieuwe planeconomie kwamen bestuderen; landbouwers die wilden zien hoe het collectieve landbouwsysteem werkte; ingenieurs die de beroemde nieuwe metro wilden zien. Maar meestal waren het gewoon toeristen die wilden zien wat er in het algemeen aan de hand was en hun vrienden konden vertellen dat ze naar Rusland waren geweest.

Eén van hen ging ervan uit dat ze haar beroemde diamanten zou kunnen dragen in de straten van Moskou. Toen we haar uitlegden dat daarvoor maar een relatief beperkte markt in Rusland bestond en dat het daarom niet erg waarschijnlijk was dat ze zouden worden gestolen, viel de nieuwigheid van de stunt snel weg en liet ze de diamanten in haar hotelkamer achter. (Maar voor de zekerheid vroegen we Intoerist om een paar rechercheurs in de hal buiten haar kamer te stationeren).

Norman Thomas ⁽²⁾ en zijn vrouw kwamen op bezoek om het verschil te zien tussen socialisme en communisme. Ze hebben zich enorm vermaakt, zelfs toen we vast kwamen te zitten in wat collectieve boerderijmodder en ze uit mijn auto moesten stappen en duwen. Het was de enige keer in mijn leven dat ik door de modder werd geduwd door een presidentskandidaat en ik ben bang dat de Thomassen even succesvol waren in het uit de modder halen als in het Witte Huis. Maar het was een goede oefening en we hebben altijd genoten van hun bezoeken.

Dan was er **Lawrence Tibbett** ⁽³⁾ die kwam om de Sovjets te horen zingen. We namen hem en zijn vrouw mee voor een picknick op een klif met uitzicht op de Moskou-vallei - niet ver van het poloterrein. Na het avondeten zaten we rond het kampvuur te praten over het socialistische experiment en de invloed ervan op de opera. Onder ons in de vallei graasden verschillende kuddes schapen. Toen het donker werd begonnen de herders voor elkaar te zingen. Omdat ze tamelijk ver van elkaar gescheiden waren, wisselden ze om de beurt, waarbij ze elk een regel of een strofe zongen. Na een paar minuten naar hen te hebben geluisterd, sloot Tibbett zich aan bij het koor en zong zijn deel uit volle borst. De boeren moeten een beetje in verwarring zijn gebracht door die onbekende stem, en beetje bij beetje leken hun stemmen dichterbij te komen. Toen stopte het zingen en konden we het geluid horen van klauterende voeten op de steile klif onder ons. Enkele ogenblikken later zagen we een honderdtal nieuwsgierige, verlegen koppen van honderd diffuus door het vuur. Achter hen kwamen de herders met hun honden en gingen naast ons zitten.

«Wie was die kerel met de stem?» vroeg een van hen.

Tibbett bekende dat hij het was. «U heeft een goede natuurlijke stem», zegden ze, «maar u moet nog wat oefenen.»

Via een tolk vroeg Tibbett of ze hem geen aanwijzingen konden geven. Ze gingen snel akkoord en binnen een paar minuten leerden ze hem een oud Russisch boerenlied. Het duurde niet lang voordat Tibbett het deuntje kende en hij net zo wellustig zong als elk van hen. «Hij leert gemakkelijk», fluisterde een van de herders tegen me. «Als hij een beetje moeite deed, kon hij iets doen met die stem».

Het was ruim middernacht en de schapen waren al lang uitgezwermd in een enorme cirkel aan de rand van het vuur, toen Tibbett uiteindelijk besloot dat hij genoeg zanglessen had gehad voor één dag. We doofden het vuur terwijl de herders hun kleine ronde piekloze petten afnamen en zich terugbogen in de duisternis gevolgd door hun slaperige kuddes. Het sociale seizoen onder de diplomaten in Moskou duurde van het vroege najaar tot het late voorjaar met - voor de goede orde - een paar zomerfeesten. De eerste keer dat we Amerikanen in het sociale circuit kwamen, was enige tijd na aankomst van ambassadeur Bullitt. Hij had de ronde gedaan van de andere ambassades op soirées, concerten en bals, en was niet bijzonder onder de indruk van de originaliteit van het aangeboden vermaak. Dus toen hij aan het einde van de winter van 1934-1935 op consultatie ging naar Washington, liet hij instructies achter dat hij drie dagen na zijn terugkeer een feest wilde zien dat zou kunnen concurreren met alles wat Moskou ooit had meegemaakt, vóór of na de revolutie. «The sky is the limit», zei hij me, «zolang het maar goed en anders is.»

Na mijn ervaring met de zeehonden was ik een beetje op mijn hoede voor wilde dieren, maar Irena Wiley, de vrouw van de raadsman, stond erop dat er tenminste enkele dieren zouden zijn. Geen enkele andere ambassade had ooit iets levendiger als entertainment gehad dan een tenor. En we hadden de opdracht gekregen om anders te zijn.

«Laten we wat boerderijdieren nemen en een miniatuurboerenhof maken in een hoek van de balzaal. We kunnen het een *Lentefestival* noemen». Ik verkoos niet te argumenteren. Het klonk eenvoudig genoeg. Het enige dat we nodig hadden waren wat babylammeren en wat wilde bloemen en een paar kleine berkenbomen in potten. Maar dat was buiten het weer gerekend.

Twee weken voordat het feest gepland was, was het nog steeds koud en ellendig buiten en de sneeuw lag nog steeds knie-diep in de bossen. De berkenbomen en bloemen begonnen niet eens aan bloei te denken. Bovendien begonnen we problemen te krijgen met de schapen. Een collectieve boerderij had ingestemd om er ons wat te lenen, maar toen we het uitprobeerden op een generale repetitie was de geur die ze afgaven veel te sterk voor een balzaal. We probeerden ze te wassen, onder te dompelen, te parfumeren, maar het kwam niet goed. Toen probeerden we wat jonge geiten. Verrassend genoeg waren ze beter, maar zelfs met hen bleef de sfeer behoorlijk somber.

We gingen naar onze vriend de directeur van de dierentuin. Hij was nu vriendelijker geworden en iets minder nerveus over de samenwerking met buitenlanders. Hij stelde berggeiten voor.

«Ze ruiken minder dan de variëteiten van een boerenerf en zijn zelfs meer een nieuwigheid». Dus leende hij ons een half dozijn babyberggeiten en we trokken een klein boerenerf voor hen op een platform aan het hoofd van de buffettafel.

Maar Irena besloot dat berggeiten niet genoeg waren. Geen boerenerf was compleet zonder enkele hanen. We zouden ze in glazen kooien rond de muren van de eetkamer hangen, legde ze uit. Maar Moskou had geen glazen kooien die groot genoeg waren voor hanen. We hebben dus de glazen handdoekrekken uit de appartementen van alle medewerkers van de Amerikaanse ambassade gedemonteerd, waardoor een kleine revolutie werd teweeggebracht en we hebben de timmerman aan het werk gezet om de kooien te bouwen. We vertelden de eigenaars dat, als er niets mis ging, ze de handdoekrekken later terug zouden krijgen. (Allen, behalve één of twee, werden ze in feite teruggegeven).

Maar zelfs een dozijn witte hanen bevredigde Irena nog steeds niet. «Een klein wild dier zal geen kwaad doen», betoogde ze. «Een babybeer bijvoorbeeld».

Dus haalden we een babybeer uit de dierentuin en bouwden hem een klein platform, compleet met een boomstam om op te slapen. De directeur van de dierentuin aarzelde echter om hem alleen aan ons te laten en drong erop aan dat een goed opgeleide verzorger hem naar het feest vergezelde. Ik dacht aan de zeehondentrainer en vroeg hem om een geheelonthouder te kiezen en hij beloofde dat hij dat zou doen.

Dat loste nog steeds het probleem van de late lente niet op. Er waren slechts tien dagen tot de bal en er was geen teken van een bloesem of een bloemknop in de hele oblast Moskou. Toen dacht iemand dat het in het zuiden warmer zou kunnen zijn. Dus we huurden een vliegtuig en vertelden de piloot om naar de Krim te gaan en alle bloemen mee te brengen die hij kon vinden. De volgende dag telegrafeerde hij vanuit Jalta: «De lente is hier ook laat».

«Probeer de Kaukasus», telegrafeerden we terug. Twee dagen later keerde hij terug naar Moskou met het nieuws dat het in Tiflis nog kouder was dan in Moskou.

Twee van onze grootste problemen waren de berkenbossen voor de balzaal en het groene gazon dat we op de eettafel hadden gepland. De tafel was gebouwd voor de gelegenheid. Ze was ongeveer tien meter lang en anderhalve meter breed. Elke twee of drie voet hadden we troggen gebouwd over de breedte van de tafel. In de troggen waren we van plan om bloemen te zetten, maar er waren geen bloemen. Tussen de troggen, waar de buffetschotels zouden staan, hadden we gazonstroken gewild, maar er was geen gras. De balzaal moest gevuld zijn met een massa wilde bloemen; maar er waren geen wilde bloemen.

Net toen we echt nerveus werden, kwam de regisseur van het *Kamerney Theater* te hulp. We hadden helemaal geen wilde bloemen nodig. We konden ze op glazen platen laten schilderen en ze tegen de witte marmeren muren laten projecteren.

«Een beetje koud en dood», merkte Irena op.

«We kunnen het opvrolijken met een volière», stelde de directeur voor.

«Nog méér wild leven?», vroeg ik dubbelzinnig. Maar er was niets aan te doen. Dus lieten we een werkloze kunstenaar de bloemen schilderen en zorgden ervoor dat het *Kamerney Theater* de avond van het feest sloot zodat we hun projectoren konden gebruiken.

De volière veroorzaakte een beetje problemen totdat iemand voorstelde om een vissersnet te kopen, het te vergulden en tussen twee grote pilaren in de balzaal te bevestigen. We probeerden het en het werkte. Ik ging naar de directeur van de dierentuin en vroeg om een paar gouden fazanten, parkieten en wat voor ander gevederd leven hij ook had. Hij bood ons honderd zebravinken aan. «Ze zijn klein maar erg mooi», legde hij uit. Ze waren inderdaad mooi en klein - een beetje te klein voor het visnet, zo bleek.

Maar we bleven worstelen met het gras en de bloemen voor de buffettafel totdat we het Botanisch department van de universiteit om hulp vroegen.

«Dat is gemakkelijk», zeiden ze. «Je kunt wat witlof kweken op nat vilt. Dat vormt een uitstekend gazon. Wat het berkenbos betreft, bewortel gewoon een paar bomen, leg ze een paar dagen in een warme kamer en ze worden groen».

Dus bedekten we de zolderverdieping met nat vilt en vulden een badkamer met een tiental bomen en wachtten. De plantkundigen bleken gelijk te hebben en een dag of zo vóór D-Day groeide het gras, de bomen werden groen en we slaakte allemaal een zucht van opluchting. Het enige dat we nu nog nodig hadden, waren de bloemen voor de buffettafel. We stuurden een koerier naar Helsinki, waar ze kapitalistisch genoeg waren om serres te hebben voor de bourgeoisie en hij bracht duizend tulpen mee terug. Hij had zijn bestellingen echter een beetje door elkaar gehaald en kocht ze gesneden in plaats van in potten. Maar we hebben ze in een koude opslag geplaatst en we zijn erin geslaagd om ze staande te houden totdat het feest voorbij was.

Voor amusement kregen we een Tsjechische jazzband die in Moskou op bezoek was en een zigeunerorkest compleet met dansers. Die laatsten verbleven in mijn slaapkamer beneden, die was ingericht om eruit te zien als een zigeunerkamp. Op de tweede verdieping zetten we een Kaukasisch sjasliekrestaurant op waar een Georgische band kon spelen en waar een Georgische zwaarddanser kon optreden.

Het Kaukasische restaurant was een vrij laat idee en tegen de tijd dat ik het tuinmeubilair had laten schilderen voor die gelegenheid was er geen tijd meer om de verf te laten drogen. De resulterende groene strepen op de dinerjasjes van het Diplomatiek Corps waren maanden later nog te zien. Ik ervaarde nadien ook en zekere koelte jegens mij door de dragers ervan.

Toen de grote nacht eindelijk aankwam, wachtte ambassadeur Bullitt zijn gasten op onder de kroonluchter van de balzaal. Tot zijn grote ergernis werd hij daar vergezeld door een van

de zebravinken die erin geslaagd was door het visnet te komen. Toen ik op het toneel verscheen, liepen Bullitt en zijn raadsman Wiley, compleet met witte das, staarten en witte handschoenen, heimelijk de vink rond de balzaal aan het stalken in een vergeefse poging om hem te omringen.

Onder de eerste gasten die arriveerden, waren minister van Buitenlandse Zaken **Litvinov** en zijn vrouw **Ivy**. Ivy wierp een blik op het boerenerf in de eetkamer en besloot dat het een collectieve boerderij was. We probeerden uit te leggen dat het een volkomen gewoon kapitalistisch boerenerf was, maar ze was niet overtuigd en, om het te bewijzen, greep ze één van de babygeiten en hield ze de hele avond in haar armen.

In totaal waren er ongeveer vijfhonderd mensen, waaronder het volledige diplomatieke korps, het grootste deel van het Politburo waaronder **Voroshilov, Kaganovich** en **Boecharin**; de leidende generaals van het Rode Leger inclusief **Jegorov**; de stafchef, **Tukhachevski**, die twee jaar later werd geëxecuteerd na een krijgsraad door Jegorov, die zelf een jaar later werd neergeschoten.

Er was de oude eeuwige **Budenny** die erin slaagde zijn mening te geven over zowel Jegorov als Tukhachevski en toch nog steeds in leven is. **Radek**, de leidende politieke Sovjetschrijver tot zijn liquidatie twee jaar later, was er ook met zijn vreemde wazige snorharen netjes langs de randen van zijn kaakbeen geknipt. In feite, behalve **Stalin**, verscheen vrijwel iedereen die ertoe deed in Moskou.

Toen alle gasten waren gearriveerd, gingen de lichten in de balzaal uit, de bloemen van de projector verschenen op de muren en op het hoge koepelvormige plafond verscheen een sterrenbeeld compleet met een heldere maan. Dit was een toevoeging van het laatste moment uit het vat vol slimme ideeën van de directeur van het *Kamerney Theater*.

Toen de tijd voor het avondeten naderde, wierp ik nog een laatste blik op mijn hanen die langs de wanden van de eetkamer zaten in hun glazen handdoekenrekken. Ze waren nog steeds bedekt in de hoop dat wanneer de dekens werden verwijderd en de lichten in de eetkamer opdoken, ze misschien toevallig dachten dat het ochtend werd. Toen ik eindelijk het signaal kreeg van de ambassadeur en de chef-kok dat alles klaar was, liet slechts één van de twaalf hanen zich voor de gek houden, maar hij zette zo'n gekraai op dat je het overal in huis kon horen. Zijn goede optreden werd echter een beetje gestoord door een andere haan die besloot dat het nogal onzinnig was om in een glazen kooi in een banketzaal van de ambassade te zitten. Hij slaagde erin de bodem uit zijn kooi te schoppen en vloog onhandig in een schaal met paté de foie gras die we voor de gelegenheid helemaal uit Straatsburg hadden laten bezorgen.

Gedurende de hele avond was ik veel te druk bezig met het regelen van de grensgeschillen tussen de banketbakker en de vleeskok over welk fornuis van wie was, of ervoor zorgend dat de wijnvoorraad in de juiste richting stroomde van de wijnkelder naar de eetkamer en niet naar de chauffeurslounge. Dus ik miste het moment waarop Radek de babybeer ontdekte die op zijn rug lag met een fles melk in zijn armen. Radek nam de fles weg, legde de tepel over een fles champagne en legde hem terug in de armen van de beer. De beer

nam twee of drie wellustige slokken van mama's Cordon Rouge voordat hij zijn fout ontdekte en de fles op de vloer gooide. Radek was inmiddels verdwenen en Jegorov, de stafchef, merkte op hoe bedroefd de beer was, pakte hem in zijn armen en legde hem over zijn schouder alsof hij een baby boerde. Hij moet het gewoon een beetje te goed hebben gedaan, want de babybeer boerde het meest effectief in Jegorovs gloednieuwe, gebloemde tuniek met gebloemde band!

De eerste dat ik hoorde over wat er aan de hand was, was toen ik de goede generaal hoorde brullen. Tegen de tijd dat ik ter plaatse was, hadden een half dozijn obers hem overstelpt met servetten en vingerkommen. Maar de schade was veel te groot voor dat soort halve maatregelen en de generaal verviel in een goede oude militaire razernij.

«Wat voor soort plek is dit eigenlijk?» schreeuwde hij naar mij. «Nodigen de Amerikanen alleen gasten uit om ze in de war te brengen met wilde dieren? Is dit een ambassade of een circus? Vertel maar aan je ambassadeur dat Sovjet-generaals niet gewend zijn om als clowns te worden behandeld!».

Daarop liep hij de kamer uit naar de voordeur, terwijl ik achter hem aan draafde en zonder succes probeerde uit te leggen dat het niet zo was bedoeld. Maar Jegorov vloekte en schreeuwde nog steeds toen hij de deur uit stormde. «Dit is de laatste keer dat ik ooit door deze deur ga», concludeerde hij en stormde het huis uit.

Ik meldde het incident aan de ambassadeur, mocht mij nog op een scheldwoord van hem verheugen, ik schikte mij in mijn verlies en begon een ander conflict in de keuken te regelen over wie de eer zou mogen hebben om de pruimenpudding aan te steken. Ongeveer een uur later riep de hoofdbutler me naar de voordeur.

«Er komt nog een gast aan», legde hij uit. Ik haastte me net op tijd naar de ingang om generaal Jegorov in een andere gloednieuwe tuniek terug te zien binnenkomen.

«Ik bedacht dat het toch niet jouw schuld was. Baby's zullen baby's zijn, zelfs als het beren zijn», lachte hij. «En ik wilde nog één dansje plaatsen».

De volgende ochtend om negen uur waren er nog een handvol hardleerse zielen die het orkest bezig hielden. Om tien uur sloten we het feest af met **Tukhachevski** die een Georgische dans deed met **Lolya Lepishinkaya**, de nieuwe balletster. Het was Tukhachevski's laatste optreden in de ambassade voordat hij werd neergeschoten.

Tegen half tien waren de overgebleven gasten echter verdwenen. Onder de laatsten bevonden zich de Turkse ambassadeur, **Vassif Bey**, een enorme heer die soms *Massive Bey* wordt genoemd, die het jaar daarop zou sterven aan een hartaanval, en **Oumansky** die later Sovjetambassadeur werd in Washington en vervolgens in Mexico waar hij werd gedood in een vliegtuigongeluk.

Toen de deur achter de laatste gast dichtging, ging ik zitten en bestelde een fles champagne. Het was het eerste drankje dat ik had sinds het begin van het feest. Toen ik

klaar was, begon ik de puinhopen op te ruimen. Het eerste wat ik moest doen was de vogels in de volière vangen en terugzetten in de kooien waarin ze zaten toen ze van de dieren tuin kwamen. Ik had de fazanten en parkieten opgepakt en boekte enige vooruitgang met de zebra vinken toen het effect van de champagne en de activiteiten van de avond me teveel werd en ik besloot naar bed te gaan. Helaas was ik vergeten de volière deur dicht te doen. Ik lag nauwelijks in bed toen een bediende van de ambassadeur me wakker maakte. «De ambassadeur wil je meteen in de balzaal zien».

Slaperig strompelde ik in wat kleren in en ging ik naar het strijdtoneel van de vorige avond. Onder de kroonluchter stond de ambassadeur méér dan een beetje geïrriteerd. De oorzaak van zijn slechte humeur werd mij duidelijk genoeg toen ik omhoog keek in de hoge koepel van de kamer om een zwerm zebra vinken vrolijk door de lucht te zien fladderen.

«Wel», zei de ambassadeur, «stop met staren en doe iets aan die verdomde vogels voordat ze elk meubelstuk in de ambassade verpesten». Daarna marcheerde hij terug naar zijn studeerkamer.

Het was een leuk probleem - vooral na zo'n nacht. Het was duidelijk dat ik deskundige hulp nodig had, dus belde ik de directeur van de dieren tuin en vroeg hem om zijn beste vogelvanger te sturen. De vogelvanger slingerde een paar minuten later zijn fiets tegen de muur van de ambassade met een net en de gedemonteerde delen van een lang handvat onder zijn armen.

«Het zal helemaal geen probleem zijn», zei hij terwijl hij het huis binnenkwam. "Ik kan ze meteen vangen».

«Maar wacht maar tot je de kamer ziet...», begon ik uit te leggen.

«Nee, het zal niet moeilijk zijn...» Hij monteerde de delen van de handgreep van het net in elkaar terwijl hij door de gang naar de balzaal liep. We kwamen bij de deur en hij keek omhoog naar het zestig voet hoge plafond en zijn mond viel open. Er was een moment van stilte en toen veranderde de richting van zijn handen.

«Maar waarom heb je me niet verteld dat het zo was?» vroeg hij klaaglijk terwijl hij de stang terug demonteerde.

Toen de vogelvanger was vertrokken, liep ik verbaasd en troosteloos van kamer naar kamer. Tegen die tijd was de kudde vinken opgesplitst in een aantal subkudden die zich over de hele ambassade verspreidden. Al snel was het hele huis gevuld met hun getjilp en hun uitwerpselen.

Van tijd tot tijd verscheen de ambassadeur uit zijn studeerkamer en keek om hem heen. «Wel», zou hij zeggen, «wat je ook gaat doen, je kunt er maar beter beginnen. Nog méér hiervan en we hebben geen fatsoenlijk meubel meer over».

Het was lang donker toen ik opeens een idee kreeg. Ik vroeg de butler om het hele personeel te verzamelen en al snel werd elk overblijvend keukenmeisje en elke tuinjongen in mijn slaapkamer verzameld terwijl ik de strategie uitlegde. We doofden alle lichten in het huis en openden alle ramen. Op elke vensterbank plaatsden we één felle lamp. Vervolgens gingen we, gewapend met bezems, kussens en elk ander werpbaar voorwerp dat we konden vinden, van kamer naar kamer om de vogels op te jatten totdat ze naar het licht vlogen. Eenmaal aan het raam zouden we ze nog een laatste duw geven en ze de nacht in jagen. Ik wist dat de directeur van de dierentuin niet gelukkig zou zijn met het verlies van zijn zebravinken, maar ik wist ook dat hij er veel méér had - in elk geval meer dan dat ik uitzicht had op een andere baan. Drie uur lang was het huis een rumoer van wild bewegende vleugels en kussens en mensen, maar uiteindelijk waren de vinken buiten en was de ambassade bevrijd.

Het was het laatste feest dat de ambassadeur me vroeg te organiseren - ik denk dat het was omdat ik te waardevol werd in andere vormen van diplomatiek werk.

- (1) **Elsa Maxwell** (1883-1963) was een Amerikaans roddelcolumniste, liedjesschrijfster, scenariste en professionele gastvrouw. Zij was wereldvermaard om haar feesten voor koninklijke gasten en andere beroemdheden uit haar tijd. Zij zou de *scavenger hunt* (een soort speurtocht) en de *treasure hunt* (schattenjacht) als partygames hebben geïntroduceerd.
- (2) **Norman Mattoon Thomas** (1884-1968) was een Amerikaanse presbyteriaanse dominee die bekendheid verwierf als een socialistisch en als pacifistisch, en als zesvoudige presidentiële kandidaat voor de *Socialistische Partij van Amerika*.
- (3) **Lawrence Mervil Tibbett** (1896-1960) was een beroemde Amerikaanse operazanger die ook optrad als filmacteur en radio-persoonlijkheid. Als bariton zong hij van 1923 tot 1950 meer dan 600 keer hoofdrollen bij de *Metropolitan Opera* in New York City..

Thayer, Charles, *Bears in the Caviar. A Diplomat in Russia*, Michael Joseph Ltd., London, 1952, 288 pp. Vertaling: Jan Vanhellemont.